

İŞTE DOĞA

■ Japon maymunları veya kırmızı yüzlü makak (*Cacajao rubicundus*) dişileri örgütlenmiş kadın hakları savunucusudurlar. Dişiyi, erkeğin keyfi tutumunun kurbanı yapmaması için kızların evlenip evi terketmelerine izin verilmez. Zamanı gelince seçilen erkekle çiftleşme olur fakat erkek "kadınlar evinde" kalmaz. Bu evde dişiler birbirleriyle dayanışarak yaşarlar ve en yaşlı dolayısıyla en tecrübeli dişinin yönetimindedirler. Doğan yavruya hem anne hem sayıları bir hayli kabarık teyzeler, halalar, nineler ve büyükanneler bakarlar. Ara sıra ziyaretine izin verilen erkekler, dişiler ortamında şaka bile yapamazlar.

■ Tohum kargası (*Corvus frugilegus*) kendisi kapkara olmakla birlikte, en çok korkup ürktüğü renk siyahtır. Fakat kaçınılacak bir şey olup olmadığını araştırıp an-

layacak kadar zekidir. Hatta yapılan deneylerde, beş sayısına kadar saymayı da becerebildiği anlaşılmıştır.

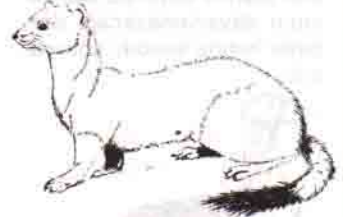
■ Kaya kartalı (*Aquila chrysaetus*), göz kapağını kapamadan güneşe doğrudan bakabilir; çünkü ikinci bir göz kapağı vardır.

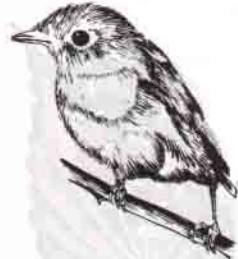
■ Şahane siklamen (*Cyclamen mirabilis*) Türkiye kırlarında kendiliğinden yetişir. Değerini bilenler, ticari amaçları için, ek gelir arayan kırsal alan halkını özendirerek kökten söktürüp ihracatını yapmaktadırlar. Böylece, gelecek kuşakların bir daha göremeyeceği bu doğa harikasının çok ucuza elden çıkarılması, yüzlerce örnek arasından Türkiye kırlarından kaybolan bitkilerden biri olmaktadır.

■ Kar kakumu (*Mustela erminea*) besinlerin kışın nasıl saklanacağını iyi bilen hayvanlardan biridir. Temel besini buz faresidir (*Lemnus*)

lemnus). Bu fareler kışı toprağın çok derinlerindeki yuva ve dehlizlerinde geçirdikleri için kakum buralara ulaşım günü gününe avlanamaz. Bu nedenle, en geç güz ortalarında fareleri avlayıp biriktirmiş olmalıdır. Yüzlerce buz faresi öldürür ve bunları buzdolabı gibi soğuk toprak depoları içinde saklar. Fakat uzun kış ayları dolayısıyla etlerin bozulmadan kalması mümkün olmaz. Kakum bu

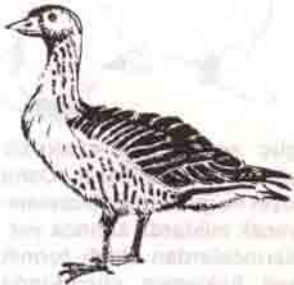
güç sorunu şaşılacak bir yöntemle çözmüştür. Daha kışın ilk günlerinde inanılmayacak miktarda karınca yer. Karıncalardan aldığı formik asit kakumun vücudunda müstesna bir konserve maddesine dönüşür. Bunu böbrekleri, dolayısıyla sidiği ile çıkarır. Her öldürdüğü fareyi sidik ile ıslatması sonucu farelerin etlerini uzun süre taze saklayabilir.

■ Nar bülbulü (*Erithacus rubecula*) nerede bulunursa bulunsun her zaman göç edeceği yere doğru döner. Bunu yapabilmek için dünyanın manyetik alanından yararlanır. Fakat nar bülbulüne bu yönelişi yaptıran düzenin nasıl çalıştığı henüz bilinmemektedir.

■ Soğuk bölgelerin hayvanı olan misk sığırı (*Ovibus moschatus*), sık sık kurtların saldırısına uğrar. Saldıran bir kurt ile başedebilmek için, havada perende atıp kurdun tam üzerine düşerek, düşmanın dayanamayacağı darbeler indirip kendini koruyabilir.

■ Yaban kazı (*Anser anser*), yuva yapmadığı gibi balık kartalının (*Pandion haliaetus*) yuvasını işgal etme alışkanlığına sahiptir. Fakat her gün yavrulannı sırtına alıp, yuvadan indirmek zorunda kalır.

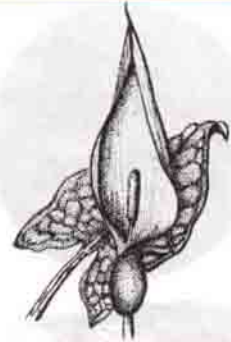

■ Şerbetçi otu (*Humulus lupulus*) İbni Sina'nın ayrıntılı anlattığı ve şurup, müsekkim ve hipnoz ilacı olarak kullandığı peççok bitkiden biridir.

Yüzyıllardan beri de bira üretiminin önemli maddelerindedir. Küçük bir kozalak görünümünde olan dişi çiçeği kokulandırma ve konserve işlerinde kullanılır. Kozalığın yeşilimsi kirlı sarı pulları kiremitler dizilişindedir. Her pulun dibinde birbiriyile kaynaşmış iki yaprakcık vardır. Büyük yaprakların dibinde tas gibi ve parlak sarı, kısa saplı bez tüyler bulunur. Bunlar Humulon ve Kupulon adlı ve kokulu sıvılar içerirler. Bu eterli yağlar biranın bozulmadan kalmasını sağlar, köpüklendirir ve hoş gelen acılığını verirler.

■ Avlanma sırasında yaralanan erkek aslanı (*Panthera leo*) gören başka bir erkek aslan yardımcı olur. Hatta aç kalmasın diye onun için avlanır. Ana ve babasını kaybeden yavrular varsa, mutlaka bir aile bulup bakımlarını sağlar.

■ Yılan yastığının (*Arum maculatum*) cinsel organları, sarımsı yeşil renkli ve taç yaprağın kıvrılarak oluşturduğu bir kese içindedir. Dişi çiçekler kalın bir kuşak halinde alta olup bunların hemen üzerinde erkek çiçekler dar bir şerit üzerine yerleşmişlerdir. Bunlardan sonra kese ağzını bir ağı gibi kapayan daha dar bir dişi çiçekler kuşağı daha vardır. Bitki bu keseyi daima sıcak tutar. Sıcaklığın çevre ortamındakinden farkı on dereceye ulaşır. Bu merkezi ısıtma düzeni, döllenmenin gerçekleşmesi için gereklidir. Isı, karbonhidratların kullanılmasıyla sağlanır. Isınma sonucu, çiçek sapı hücreleri leş kokulu salgılar üretirler. Bu kokuyu algılayan özelliklerle kelebek sinekleri (*Psychoda*) büyük taç yaprak üzerine konarlar. Fakat ısı sonucu oluşan kaygan yüzey üzerinde tutunayıp keseye düşer-

ler. Dişi çiçek ağı, aşağıdan yukarı değil yukarıdan aşağıya çalıştığı için düşen sinekler tekrar yukarı çıkamazlar. Yine merkezi ısıtma düzeninin etkisiyle her dişi çiçeğin tepesinden şekerli sıvı salgılanır. Böylece sineklerin istediği yiyecek sağlanmış olur. Ertesi gün şekerli sıvı salgılanı durmuştur. Fakat bu kez erkek çiçekler açılır ve çiçek tozları belirir. Artık yiyecek bulamayan sinekler keseden çıkmaya başlarlar ve bu arada her tarafları çiçek tozlarına bulanır. Kese ağzını kapayan dişi çiçekler de artık durgunlaştıklarından sineklerin bunların arasından geçip çıkmaları kolaylaşır. Bu sinekler bir başka yılan yastığına girdiklerinde yine alttaki keseye kayar ve oradaki dişi çiçekleri getirdikleri çiçek tozlarıyla (polen) döllerler. Yılan yastığının diğer böcek kapan bitkilerden farkı, sinekleri öldürmemesi hatta onları beslemesi ve en kısa sürede dışarı çıkaracak düzende olmasıdır. Sıfır zayıflatı merkezi ısıtma ve zamanlama şaşılacak duyarlıkta bir program ile çalışan bu düzen, Doğa'nın harikalarından biridir.

■ Ayaz piresi (*Grylloblatta*) öyle soğuk koşullarda yaşar ki, sıcaklık sıfırın altında on dereceye yükselince sığaça dayanamayıp ölür.

ERDOĞAN SAKMAN